



Metodika registrace hnízd rorýse obecného (*Apus apus*)

Právní úprava ochrany

Vyhláška č. 395/1992 Sb.: O – ohrožený zvláště chráněný druh

Úmluvy a dohody:

SPEC (Species of European Conservation Concern): Non-SPEC (BirdLife 2004a)

Stupeň ohrožení v Evropě: (Secure) (BirdLife 2004a)

Rozšíření a početnost rorýse obecného v ČR

Rorýs je na našem území běžně rozšířeným druhem. Díky vazbě na hnízdiště, kterým jsou hlavně lidské stavby, se vyskytuje převážně v intravilánech. Populace v letech 2001–2003 čítala 60.000 – 120.000 párů (ŠŤASTNÝ *et al.*, 2006).

Ekologie rorýse obecného

Původně obyvatel skal a dutých stromů. Během posledního století se stal převážně obyvatelem lidských sídlišť a vysokých staveb. Rorýs obývá převážně otevřenou krajinu, běžný je v zástavbě nejrůznějších typů, od historických center přes satelitní sídliště na okrajích větších městských aglomerací až po vícepatrové objekty v malých obcích. Souvislým lesním komplexům se vyhýbá, může však hnízdit na jejich okrajích. Je vázán na tzv. vzdušný plankton, tj. volně poletující členovce, kteří jsou jeho výhradní potravou. V případě nepříznivého počasí jsou tak ptáci nuceni létat za potravou i desítky kilometrů od svých hnízd. Rorýs je tažný pták, zimoviště našich rorýsů se nachází od Konga a Tanzanie po Zimbabwe a Mosambik.

Rorýs tráví na hnízdištích v průměru 109 dnů, přičemž na vlastní hnízdění připadá v průměru 95 dnů.

První rorýsi k nám přilétají v druhé dekádě dubna, přilet pak vrcholí ve třetí dubnové a první květnové dekádě, průměrné datum přiletu na Moravu je 1.5. Odlet začíná již koncem července a probíhá celý srpen a září, kdy je možné pozorovat ojedinelé ptáky nebo skupinky.

Jako první přilétají staří hnízdící ptáci, přičemž hlavní vlna jejich přiletu následuje zhruba 7–14 dnů po přiletu prvních jedinců. Hlavní masa nehnízdících, převážně loňských ptáků přilétá až s cca 50 denním zpožděním.

Dospělí ptáci vynikají neobyčejnou věrností hnízdišti. Kromě hnízdících ptáků jsou v koloniích přítomni i nehnízdící jedinci. Pohlavní dospělosti dosahují ve druhém roce života. Hnízdo bývá umístěno v tmavých dutinách, koutech, trámů, na římsách, pod střechami budov, ve větracích otvorech, v dírách mezi panely atd., vzácně také v stromových dutinách a skalách. Hnízdo samotné je plochá hromádka různých stébel, trav, vláken, listů kousků hadrů, vlasů, peří apod. Jako základ bývá použito i staré hnízdo jiných druhů, materiál slepují rorýsi slinami, které na vzduchu tuhnou. Začátek hnízdění spadá do druhé, třetí a méně často první dekády května. Hnízdí jednou ročně s případnou jednou náhradní snůškou (v případě, že hnízdění nebylo úspěšné). Snáší jedno až čtyři vejce, nejčastěji dvě nebo tři. Doba sezení je



INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA



EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

18–20 dní. O mláďata pečují oba rodiče a vývoj mláďat je velice pomalý: 42–43 dní (extrémně 35–57 dní).

Metody a termíny monitoringu

Termíny:

zásadní dobou pro mapování je období hnízdní péče a krmení mláďat tedy 10.6. – 20.7. obzvláště pak přelom června a července, kdy jsou mláďata krmena s nejvyšší frekvencí, a tudíž jsou hnízdiště nejlépe zjištělná. Je však nutné vyvarovat se započítání nehnízdících (subad.) jedinců.

Pokud je prostor je vhodné provést kontrolu i před tím, než přiletí nehnízdící jedinci (10. – 20.5.) v tomto období je vhodné projít dané území a podle výskytu rorýsů a typu zástavby si vytipovat vhodná místa, která budou následně intenzivně sledována v hlavním mapovacím období. Toto lze však provést rovněž před začátkem mapování v hlavním termínu.

Typ preferované zástavby:

Rorýsi s největší oblibou využívají k hnízdění 2 patrové a vyšší budovy. V nízké a rozvolněné zástavbě většinou nemá smysl déle setrvávat, hnízdění zde není příliš pravděpodobné. Někdy však dokáží překvapit, proto je dobré i tato místa minimálně jednou projít a soustředit se na výskyt rorýsů. Ve vyšší zástavbě je dobré sledovat starší domy s otvory v podstřeší (pod okapy/krytinou), nezateplené panelové domy se škvírami mezi panely, paneláky s volnými větracími otvory v podstřeší a dutiny v polystyrenovém zateplení od šplhavců. Toto jsou nejběžnější místa, kde rorýsi hnízdí a budovám s těmito prvky je nutné věnovat prioritní pozornost. Jakmile mapovatel dostane vhodný typ budovy pro hnízdění „do oka“ je monitoring mnohem snadnější.

Cílem monitoringu je zjistit co nejvíce prokázaných hnízdění s přesnou lokalizací, tedy kdy rorýs vletuje či zalézá dovnitř, zpravidla nějakou štěrbinou, spárou, větracím otvorem apod. Předtím místo jen 1-3x oblétně, pak rychle zaletuje dovnitř. Uvnitř se zdrží třeba i 15 min (krmí mláďata). Jeden využívaný vletový otvor = 1 hnízdící pár.

Pokud na hnízdišti během kontroly není zaznamenáno prokázané hnízdění, je možné stanovit níže uvedené kategorie. Při příští kontrole je zapotřebí věnovat místu zvýšenou pozornost, aby byly zjištěny pokud možno všechny hnízdící páry.

neprokázané – ptáci během vycházky nezjištěni, ačkoli nelze vyloučit existenci hnízdních příležitostí

možné – dospělí ptáci přítomni na lokalitě, popřípadě v ranních a večerních hodinách v kruzích o průměru ca. 300–400 m za hlasitého volání obletují v menších hejnech sledovanou oblast (Hejnka 3 a více ptáků zblízka obletující budovy jsou mladí ptáci z předchozích let, kteří obletují hnízdiště, kde se narodili. Upozorňují na hnízdiště, ale neprokazují ho.)

pravděpodobné – ptáci naletují k vletovým otvorům

prokázané – nález obsazené dutiny: ptáci zaletují dovnitř nebo vylétují z dutin (později, v závěru hnízdění, je někdy slyšet žadonění mlád'at)

nemožné – na objektu nejsou žádné hnízdění příležitosti, např. všechny ventilační otvory zaslepeny nebo zakryty mřížkami

Hnízdění budky pro rorýsy: zvláštní pozornost bude věnována hnízděním budkám na zateplených fasádách. Pokud budku využívají rorýsi, je třeba zapsat do poznámky další specifikace budky – typ (dřevěná/polystyrenová), umístění budky (např. podstřeší v JZ rohu budovy), počet komor (nejčastěji 1-4), počet a lokalizace obsazených komor (např. 3 komorová budka obsazena 1. komora zleva – lze zapsat kódem 3k/1L).

Kromě rorýsů je třeba registrovat i jiné druhy hnízdících v těchto budkách.

Denní doba

Je dobré využít obvyklých období zvýšené frekvence krmení, tj. rozmezí od 6:00 do 10:00 a od 16:00 do 21:00. V případě příznivého počasí vysoké aktivity rorýsů lze registrace provádět i mimo uvedená časová rozpětí. **V případě větších hnízdění nebo v místech kde se nedaří hnízdění prokázat je dobré setrvat do setmění, rorýsi na hnízděních přespávají, a při soumraku do nich zaletují. Takto se lze efektivně dopátrat i přesného počtu párů.** Někdy však mohou využívat skuliny jen k nocování, nebo to mohou být nehnízdící jedinci, to je třeba sledovat během dne.)

Frekvence sledování

Každou vytipovanou oblast je nutné navštívit vícekrát, ideálně tak často, aby byla zjištěna, pokud možno všechna hnízdění.

Počasí

Registrace neprovádět při chladném nebo deštivém počasí a za silného větru.

Záznamy a výstupy

Pro sběr informací v terénu je vytvořen formulář s legendou. **Vyplněné formuláře z terénu je nutné, pokud možno co nejdříve, přepsat do tabulky přímo do databáze rorysi.cz.** Zde je počet párů uváděn v kategoriích, přesný počet párů je proto potřeba uvést v poznámce.

Sledování dalších synantropních druhů hnízdících na budovách

- další hnízdící druhy ptáků (jiřičky, vlaštovky, kavky, poštolky...) zadávat do databáze rorysi.cz, nebo birds.cz
- u těchto druhů je potřeba zadávat příslušnou hnízděcí kategorii
- popsat hnízdění (stačí stručně, podobně jako u rorýsů): typ (spára ve zdi, spára mezi střešou a zdí, větrací otvor apod.), umístění na objektu (S strana, nad vchodovými dveřmi apod.)

Vedení dalších záznamů:

(vkládejte do poznámky ve formuláři)

- stav objektu (starý, neudržovaný, nově zateplený apod.)
- souřadnice (později např. z www.mapy.cz)
- výskyt netopýrů bez určení druhu (např. na základě hlasových projevů, při večerním rozletu ap.)
- informace o hnízdění v předchozích letech (uvést rok a přibližný počet párů)
- nálezy uhynulých rorýsů s uvedením možné příčiny úhynu (např. nárazy do skleněných ploch, jedinci uvěznění v okapech či uhynulí na půdách)
- u každého vletového otvoru: typ (spára ve zdi, spára mezi střechou a zdí, větrací otvor apod.), umístění na objektu (S strana, nad vchodovými dveřmi apod.)
- v případě, že rorýsi hnízdí i na straně objektu, kterou nelze zkontrolovat (nepřístupný dvůr či vnitroblok), napíšeme to do poznámky včetně odhadu počtu párů
- **jakékoliv podrobnosti v poznámce velmi napomáhají při následné ochraně hnízdišť, která se někdy provádí i mimo hnízdní období, využijte tedy prosím této možnosti**

Fotografická dokumentace:

- objekt (celkový pohled – může být i z více stran)
- každý vletový otvor, nebo skupinu otvorů (když není přímo viditelný alespoň jeho okolí)
- každou fotku je nutno poznačit přesnou adresou a zaznamenat ve formuláři
- při přepisu dat na fotkách označit hnízdiště a uložit do elektronické verze (šipky, kolečka...)

Možná úskalí

- rorýsi obletují dům hlavně z té strany, na kterou není vidět a nelze jej obejít: pokud alespoň nějaký vletový otvor zjistíme, zapíšeme objekt do tabulky prokázaných hnízdění a počet dalších párů, které pravděpodobně hnízdí, zapíšeme do poznámky
- často bývá obtížné odlišit nehnízdící a nedospělé jedince, tyto nemusí věnovat energii na krmení mláďat a chovají se tudíž odlišně, provádí "screamingy", kdy se v hejnech prohání mezi budovami a hlasitě pískají, jedná se o víceúčelové sociální projevy (získávání partnera, vyhlížení hnízdiště apod.).
- budova je členitá a je obtížné umístění vletového otvoru popsat: v terénu si uděláme jednoduchý náčrt, kde umístění vletového otvoru vyznačíme (ideální je vyznačit umístění vletového otvoru do fotky objektu)
- problémy s místními: je třeba trpělivě vysvětlit, že mapujeme hnízdiště rorýsů pro potřeby ochrany přírody a získávání dotací k zateplování a rekonstrukci domů. Místních se ptáme, zda o hnízdění rorýsů vědí. Vlastníkům se ptáme, zda můžeme vstoupit na jejich pozemek.

Termín odevzdání výsledků/přepsání do databáze:

Vždy nejpozději do 30. 9. daného roku

Metodika byla zpracována v rámci projektu Živé města - ochrana vtákov v urbánnom prostredí, číslo projektu 304021S136, realizovaném z programu Interreg V-A SK-CZ.

